

ارائه مدل علی تطبیقی عوامل مؤثر بر رفتارهای حفاظتی زیست‌محیطی

مورد مطالعه: گردشگران داخلی و خارجی استان فارس

صص ۹۹-۱۲۵

محمد حسن صیف^۱، دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

احمد رستگار، استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

سعید طالبی، استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

طاهره کریمی فرد، کارشناس ارشد آموزش محیط زیست، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

مرضیه تاجوران، کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد شیراز، ایران

تاریخ دریافت: ۹۶/۳/۱۹

پذیرش نهایی: ۹۶/۱۲/۲۰

چکیده

در سال‌های اخیر، موضوعات زیست‌محیطی، توجه روزافزونی در محافل علمی و حتی در سطحی وسیع‌تر، یعنی سطح جامعه دریافت داشته و بدین ترتیب، محیط زیست نسبت به گذشته، برای افراد بیشتری در جامعه تبدیل به یک موضوع اجتماعی با اهمیت شده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل مؤثر بر رفتارهای حفاظتی گردشگران داخلی و خارجی انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش حاضر را گردشگران داخلی و خارجی استان فارس تشکیل می‌دهند. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران برابر با ۲۶۰ نفر می‌باشد که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده است. ابزار گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر پرسش‌نامه می‌باشد. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS پردازش و با استفاده از آماره‌های توصیفی و تحلیلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که بیش‌ترین تأثیر در گردشگران داخلی مربوط به متغیر رفتارهای حافظ محیط زیست و کم‌ترین تأثیر مربوط به متغیر انتساب مسئولیت است. همچنین بیش‌ترین تأثیر در گردشگران خارجی مربوط به متغیر رفتارهای حافظ محیط زیست و کم‌ترین آن مربوط به متغیر انتساب مسئولیت بر رفتارهای حفاظتی محیط زیست می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: محیط زیست، انتساب مسئولیت، رفتارهای حافظ محیط زیست.

مقدمه

در عصر حاضر صنعت گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین صنعت جهان امروز و یکی از ارکان توسعه پایدار معرفی می‌شود. جهانگردی تا رسیدن به وضعیت کنونی، مراحل مختلفی از توسعه را پشت سر گذاشته است. در این میان مدافعان گردشگری سبز باور داشتند که مطالعه در حوزه جهانگردی باید نظام‌مند باشد و تمام عناصر تشکیل‌دهنده این نظام باید جزء به جزء شناسایی گردد و ارتباطشان با یکدیگر بررسی شود (حسن زاده، ۱۳۹۴: ۴۱). از طرفی بشر در دهه‌های پایانی قرن بیستم با این واقعیت مواجه گردید که بسیاری از نگرانی‌های زیست‌محیطی فراروی وی، همچون رشد جمعیت، اسراف در استفاده از منابع، نابودی زیستگاه‌های حیات وحش، انقراض گونه‌های گیاهی و جانوری و انواع آلودگی‌ها ارتباطی درونی با یکدیگر داشته و به گونه‌ای بی‌سابقه تمام زمین را به عنوان زیستگاه بشر با خطر مواجه ساخته است. در واقع نگاهی گذرا بر وضعیت محیط زیست در دهه‌های اخیر، نشان می‌دهد که فعالیت‌های انسانی مؤثرترین و مهم‌ترین علل تغییرات زیست‌محیطی است که ضمن ایجاد تغییرات مفید و مناسب موجبات تخریب را فراهم می‌آورند (فیروزجائیان و غلام‌رضازاده، ۱۳۹۴: ۱۲۵).

علاوه بر این، تشدید گرمایش زمین یک بلای طبیعی غیرقابل پیش‌بینی است. شکل‌های مختلف از سوء اثرات زیست‌محیطی باعث تخریب یک مقصد گردشگری زیست‌محیطی می‌شود. به همین دلیل کم کردن ضربه مخالف محیط زیست به وسیله گردشگری اهمیت زیادی دارد. ذی‌نفعان گردشگری باید به آینده محیط زیست در مکان‌های گردشگری اهمیت دهند و به منظور حفظ محیط زیست و گردشگری، خود را در رفتارهای زیست-محیطی درگیر نمایند. از طرفی مردم، خود را درگیر رفتارهای طرفدار محیط زیست نمی‌کنند؛ مگر اینکه آگاه شوند که از دست دادن مسائل اجتماعی و اقتصادی، بر گردشگری تأثیر منفی می‌گذارد. همچنین دانشمندان برای توصیف رفتارهای حافظ محیط زیست شرایط مختلفی را پذیرفته‌اند؛ از جمله رفتار سازگار محیط زیست، رفتار زیست‌محیطی،

رفتارهای مسئول سازگار با محیط زیست و رفتارهای طرفدار محیط زیست. رفتار طرفدار محیط زیست بهترین شکل از رفتارهای داوطلبانه است که به عنوان عامل پیشگیرانه در نظر گرفته می‌شود. در این شیوه افراد برای محافظت از محیط زیست از طریق همدلی با طبیعت، به مسائل زیست محیطی می‌پردازند (لی^۱ و همکاران، ۲۰۱۳:۲۹۱).

با توجه به اینکه، یکی از اهداف اصلی در مدیریت گردشگری محیط زیست، محافظت از منابع طبیعی است، سیاست‌های مالیاتی و هزینه‌های ورودی به عنوان اقدامات مدیریت گردشگری، در جهت محافظت از محیط زیست و استفاده بهینه از منابع طبیعی مورد استفاده قرار می‌گیرد (بیردیر^۲ و همکاران، ۲۰۱۳:۲۸۱). با این حال اجرای استراتژی اقتصادی در حفاظت از محیط زیست، کافی نیست (وانگ و جایا^۳، ۲۰۱۲:۲۶).

تحقیقات نشان می‌دهد که اصطلاح رفتار مسئولانه زیست محیطی، زمانی به کار می‌رود که گردشگران تأثیر رفتار بر محیط و رعایت هنجارها را در مکان‌های گردشگری درک نمایند. به منظور دستیابی به پایداری زیست محیطی در مکان‌های گردشگری، رعایت رفتارهای مسئولانه زیست محیطی از سوی گردشگران دارای اهمیت است. در مطالعات گردشگری، پژوهش‌گران به طور گسترده به بررسی عوامل مؤثر بر رفتارهای مسئولانه زیست محیطی پرداخته‌اند (چیو^۴ و همکاران، ۲۰۱۴:۳۲۴). این امکان وجود دارد که بسیاری از گردشگران احساس کنند که فعالیت‌های آن‌ها در حفظ یا تخریب محیط زیست تأثیری ندارد و حفاظت از محیط زیست وظیفه دیگران است نه آن‌ها. بنابراین ادراک آن‌ها از نحوه فعالیت زیست محیطی دولت‌ها نیز مهم است و بر این اساس انتظار می‌رود که این تصور بر رفتار آن‌ها در طول سفر تأثیر بگذارد. این متغیر در تحقیق چنج^۵ و دیگران (۲۰۱۲:۳۶)

-
1. Lee
 2. Birdir
 3. Wang & Jia
 4. Chiu
 5. Cheng

نیز بررسی و مشاهده شد که گردشگران سبز اعتقاد دارند دولت‌ها نسبت به مسائل زیست-محیطی در مکان‌های گردشگری، احساس مسئولیت نمی‌کنند. در مقابل، گردشگران غیر سبز نیز اعتقاد دارند دولت‌ها در قبال محیط زیست مسئولیت‌پذیر هستند و اعمال زیست-محیطی آن‌ها مطلوب است.

امروزه مسائل زیست‌محیطی، عواملی را پدید آورده تا افراد زیادی به گردشگری سبز علاقه‌مند شوند از طرف دیگر عوامل اجتماعی نیز بر رفتارهای حافظ محیط زیست تأثیرگذار است. بر این اساس تحقیق حاضر با آگاهی از کاستی‌ها و فرصت‌های نهفته در تحقیقات گذشته به بررسی عوامل مؤثر بر رفتارهای حافظ محیط زیست در بین گردشگران داخلی و خارجی استان فارس می‌پردازد.

مبانی نظری

محیط زیست اغلب به عنوان عامل عمده‌ای از کشش در حرکات گردشگری در نظر گرفته می‌شود و به مطلوبیت و جذابیت یک مقصد توریستی کمک می‌کند و در صنعت گردشگری یک دارایی ضروری به حساب می‌آید. امروزه مشکلات زیست‌محیطی، شهروندان، سازمان‌ها و مؤسسات سرتاسر جهان را نگران کرده است. همچنین رفتارهای نامناسب و بد بعضی از ساکنان نسبت به محیط زیست و منابع ممکن است باعث خراب شدن اکوسیستم‌ها و مقاصد گردشگری شود (پاپادوپولوس^۱ و همکاران، ۲۰۱۰: ۱۶۹). در این میان رفتارهای حافظ محیط زیست عامل پیشگیرانه‌ای است که طی آن گردشگران برای محافظت از محیط زیست و مناطق گردشگری، اقدام به همدلی با طبیعت و پرداختن به مسائل زیست‌محیطی می‌نمایند. رفتارهای حافظ محیط زیست، شکلی از رفتار داوطلبانه به بهترین شیوه برای جلوگیری از آسیب رسیدن به محیط زیست است، که بر پایه همدلی

1. Papadopoulos

گردشگران در مکان‌های توریستی با یک منطقه گردشگری و حفاظت از آن صورت می‌گیرد. این رفتارها شامل کاهش آلودگی تولید شده در سفر و سالم نگه داشتن یک منطقه توریستی است (لی و همکاران، ۲۰۱۳: ۴۵۶).

همان‌گونه که دوبسون^۱ (۲۰۰۳) نیز اشاره می‌کند، فعالیت‌های توسعه پایدار اساساً در زمینه حفاظت از محیط زیست است. در اصطلاحات سیاست‌گذاری، توسعه پایدار در نهایت درباره بهبود مسائل زیست‌محیطی و چالش‌های آن می‌باشد. آگه‌من^۲ و همکاران او (۲۰۰۳) نیز اشاره می‌کنند که مباحث تئوری‌های پایداری بر محیط زیست تمرکز دارد. این امر نشان دهنده اهمیت مسائل زیست‌محیطی در عصر حاضر و چالش‌های فراروی آن و نتایج مستقیم آن بر نسل کنونی و نسل‌های آینده است (به نقل از اکبری، ۱۳۹۱: ۴۰).

پژوهش‌گران بسیاری اظهار کرده‌اند که در گردشگری انتخاب نوع سفر به عنوان عامل مهم در پذیرش رفتار مسئولانه زیست‌محیطی، بر خواسته‌های گردشگران، به ویژه در سفرهای مبتنی بر طبیعت، تأثیر می‌گذارد (چنج و همکاران، ۲۰۱۲: ۳۲).

همچنین یکی از پیش‌فرض‌های اساسی در مطالعات محیط زیست این است که بسیاری از مشکلات زیست‌محیطی را می‌توان با افزایش دانش و آگاهی عمومی در مورد محیط زیست برطرف کرد؛ به عبارت دیگر اعتقاد بر این است که دانش زیست‌محیطی کلید حل بسیاری از مشکلات زیست‌محیطی است. افزایش دانش زیست‌محیطی در بین گردشگران منجر به افزایش آگاهی در آن‌ها و همچنین باعث ایجاد نگرانی‌های زیست‌محیطی شده و تقاضا را برای گردشگری سازگار با محیط زیست افزایش می‌دهد (جانگ^۳ و همکاران، ۲۰۱۱: ۸۰۶). دانش زیست‌محیطی به عنوان دانش عمومی در مورد حقایق، مفاهیم و روابط محیط طبیعی و اکوسیستم‌هایش تعریف می‌شود. به طور کلی می‌توان گفت افزایش اطلاع-رسانی عمومی و آگاه کردن مردم در مورد اوضاع محیط زیست (دانش به صورت عمومی

1. Dobson
2. Ageman
3. Jang

و کاربردی و نه صرفاً دانش زیست‌محیطی به صورت خاص و علمی) احتمالاً منجر به افزایش گرایش به سمت رفتار مطلوب زیست‌محیطی خواهد شد. از نقش‌های دانش در گردشگری سبز، ایجاد نگرانی و احساس مسئولیت گردشگر در مسائل زیست‌محیطی است (نخعی و خیری، ۱۳۹۱: ۱۰۸).

به عبارت دیگر در برخی جوامع گردشگران علاوه بر آگاهی و حساسیت نسبت به مسائل زیست‌محیطی با رفتارهای حافظ محیط زیست به مسئولیت اجتماعی خود پاسخ می‌دهند و سعی در حفظ محیط زیست و همچنین ترغیب دیگر گردشگران به انجام رفتارهای حافظ محیط زیست می‌نمایند؛ در حالی که در جوامع دیگر گردشگران با وجود حساسیت نسبت به مسائل زیست‌محیطی علاقه و تمایل به حفاظت از محیط زیست، تغییری در رفتارهای خود ایجاد نمی‌کنند. در واقع با وجود دانش از محیط زیست و آگاهی از ضرورت حفظ و انتقال آن به نسل‌های بعدی، در جهت اصلاح رفتارهای حافظ محیط زیست تلاش نمی‌شود (حقیقی و خلیل، ۱۳۹۰: ۸۶).

در زمینه رونق گردشگری و تغییرات جهانی اثرات زیست‌محیطی ناشی از توسعه صنعت گردشگری، مطالعات فراوانی صورت گرفته است (باکلی^۱ ۲۰۱۱؛ بارگین و هاردیمن^۲، ۲۰۱۱؛ گریسکام و اشتون^۳، ۲۰۱۱).

پژوهش‌های بین‌المللی نشان داده است که نگرانی‌های زیست‌محیطی گردشگران باعث شده است که آن‌ها به تدریج رفتار خود را در سفر نسبت به مقصد گردشگری تغییر دهند (پاپادوپولوس و همکاران، ۲۰۱۰: ۱۶۹). تخریب کیفیت یک قسمت از محیط زیست مثل آلودگی آب و هوا، از بین بردن پوشش گیاهی و جابه‌جایی حیات وحش، باعث کاهش جذابیت و رقابت آن در مقایسه با سایر مقاصد گردشگری می‌گردد. رفتار عمدی و غیرعمدی گردشگران در محیط‌های روستایی (برای نمونه اخلال در زیستگاه حیات وحش

1. Buckley

2. Burgin & Hardiman

3. Griscom & Ashton

و ازدحام بیش از حد، جمع‌آوری گیاهان و جانوران)، به اکوسیستم مناطق گردشگری آسیب می‌رساند. همچنین شکل‌های مختلف از سوء اثرات زیست‌محیطی منجر به تخریب یک مقصد گردشگری زیست‌محیطی می‌شود (لی و همکاران، ۲۰۱۳: ۴۵۹).

مرور تحقیقات گذشته نشان می‌دهد، افرادی که از نظر احساسی به یک منطقه گردشگری تعلق خاطر دارند، دغدغه بیشتری نسبت به چگونگی استفاده از این مناطق دارند. بررسی‌های تجربی نیز این موضوع را ثابت کرده است. برای مثال، در مطالعه انجام شده در آمریکا نشان داده شد که تعلق خاطر نسبت به محیط زیست طبیعی می‌تواند پیش‌بینی‌کننده دغدغه‌های زیست‌محیطی افراد باشد (برهم^۱ و دیگران، ۲۰۰۶: ۱۴۳). همچنین، مطالعات انجام شده در پارک‌های جنگلی و مناطق حفاظت شده نشان داده است، افرادی که از نظر احساسی به این مناطق تعلق خاطر دارند، برای حفاظت از این مناطق اقدام خواهند کرد (والکر و چامپمن^۲، ۲۰۰۳: ۷۵).

تحقیقات حقیقتیان و همکاران (۱۳۵: ۱۳۹۱) نیز نشان می‌دهد که بین رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی با شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی آنان رابطه معناداری وجود دارد. همچنین بر اساس نتایج پژوهش ادهمی و همکاران (۳۷: ۱۳۹۰)، عوامل فرهنگی، نقش تعیین‌کننده‌ای در رفتارهای افراد جامعه دارد و رفتارهای زیست‌محیطی تک‌تک افراد برگرفته از این عامل مهم است. از طرفی، آگاهی از ارزش سفر در نتیجه مسافرت به مناطق گردشگری امتیاز بالایی دارد و همین امر موجب افزایش تمایل به بازدید دوباره گردشگران از این مناطق می‌شود (علیقلی زاده فیروزجانی و همکاران، ۲۵۳: ۱۳۹۴).

لی و همکاران (۲۰۱۳: ۲۸۸) در تحقیقات خود به این نتیجه رسیدند که، تجربیات تفریحی و نگرش زیست‌محیطی گردشگر بازدیدکننده از طبیعت، هنگامی تقویت می‌شود

1. Brehm

2. Walker & Chapman

که تعامل وی برای رفتارهای سازگار با محیط زیست در سایت‌های گردشگری افزایش یابد. از طرفی، ساکنان مقیم در سایت‌های گردشگری که توسعه بیشتری یافته‌اند، قدرت بیشتری دارند و از برنامه‌های حفاظتی، بیشتر حمایت می‌کنند. بنابراین در صورتی که گردشگری درست اداره شود، بیشتر شناخته شده و راهی برای افزایش محافظت و بهبود امرار معاش خواهد بود.

آموزش مداوم، انتشار اطلاعات و گنجاندن ذی‌نفعان در برنامه‌ها و مدیریت مناطق حفاظت شده می‌تواند راه‌هایی برای تبدیل افراد از خودخواه به اجتماعی و نوع‌دوست باشد. این ویژگی‌ها، زیربنای اخلاق توسعه پایدار است که به دنبال تعادل میان حفاظت محیط زیست و نیازهای رضایت‌بخش انسانی ایجاد می‌گردد (امران^۱ و همکاران، ۲۰۱۴:۲۹۲). استابلج^۲ (۲۰۱۴) نیز در زمینه پشتیبانی از تصمیم‌گیری در اجرای توسعه پایدار در مناطق حفاظت شده توریستی، با توجه به آموزش محیط زیست و اکوتوریسم، بیان می‌کند که در حال حاضر مشکلاتی در زمینه تصمیم‌گیری مشترک در مناطق حفاظت شده گردشگری در سراسر دنیا وجود دارد و آموزش محیط زیست برای حفاظت از طبیعت بسیار مؤثر است. کافیری^۳ و دیگران (۲۰۱۲:۵۳) نیز نیت بازدید کنندگان طرفدار محیط زیست را در حفاظت از مناطق گردشگری مهم می‌دانند. همچنین بر اساس یافته‌های تحقیق کوینتال^۴ و همکاران (۲۰۱۰:۲۹۹)، هنجارهای ذهنی در نگرش و کنترل رفتاری تأثیر قابل توجهی در نیت گردشگران در حفاظت از محیط زیست دارد. همچنین تأثیر عواطف و احساسات فرد در مورد یک مکان، به عنوان پدیده‌ای کلی و فراگیر عمل کرده و وابستگی مکانی، رفتار حافظ محیط زیست را در زندگی روزمره پیش‌بینی می‌نماید. در بررسی نقش احساسات و عواطف، وابستگی مکانی به خوبی هویت مکانی در رفتارهای حافظ محیط زیست مؤثر است (هالپنی^۵، ۲۰۱۰:۴۱۱).

-
1. Imran
 2. Stubelj
 3. Kafyri
 4. Quintal
 5. Halpenny

گردشگران اعضای فعال و مرکزی در حفاظت از محیط‌های گردشگری هستند؛ آن‌ها باید آگاه گردند که توجه به محیط زیست در توسعه ظرفیت‌های گردشگری از اهمیت بسیاری برخوردار بوده و علاوه بر آن باید بدانند که چه فاکتورهایی بر جهت‌گیری‌های زیست‌محیطی اثر می‌گذارد و چگونه این جهت‌گیری‌ها می‌تواند بر رفتارهای زیست-محیطی مؤثر باشد. در این تحقیق با بررسی دیدگاه گروهی از گردشگران، میزان آگاهی آن‌ها نسبت به مشکلات زیست‌محیطی و همچنین میزان اهمیتی که آن‌ها برای محیط زیست قائل هستند مورد سنجش قرار گرفت و این نتیجه حاصل شد که لازم است در انجام آموزش‌های مرتبط با ارتقاء آگاهی زیست‌محیطی و همچنین ارتقاء فرهنگ و رفتارهای مثبت زیست‌محیطی، بازبینی صورت گیرد.

با توجه به اینکه گردشگری در اقتصاد جهانی از اهمیت بالایی برخوردار بوده و یکی از منابع مهم درآمدهای ارزی برای جوامع پیشرفته و همچنین برای کشورهای در حال توسعه می‌باشد؛ به نحوی که بخش بزرگی از برنامه‌ریزی‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها در جهان فعلی را به خود اختصاص داده است، بررسی و شناسایی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر رفتارهای حافظ محیط زیست گردشگران، ضروری به نظر می‌رسد.

در این تحقیق بر مبنای پژوهش‌های انجام شده ترکیبی از مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر رفتارهای حفاظتی محیط‌زیست گردشگران داخلی و خارجی را شناسایی کردیم و آن را در مدل به‌هم‌پیوسته قرار دادیم. این مدل به متغیرهایی مانند ارزش‌های نوع‌دوستانه و خودخواهانه، دلبستگی مکانی، نگرش جهانی زیست‌محیطی، هنجارهای شخصی، آگاهی و انتساب مسئولیت اشاره می‌کند. این عوامل در کنار هم موجب گرایش یک گردشگر عادی به سمت گردشگری سبز می‌گردد. مدل استفاده شده در پژوهش، تلفیقی از چند تئوری و مدل، شامل تئوری ارزش، باور و هنجار^۱ (VBN)، تئوری جدید محیط

1. value-belief-norm

زیستی^۱ (NEP) و نظریه فعال‌سازی هنجار^۲ (NAT) بوده و هدف از ارائه این مدل، بررسی اثر مستقیم و غیرمستقیم هر یک از متغیرها بر رفتارهای حافظ محیط زیست در بین گردشگران داخلی و خارجی استان فارس است.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه ۱: ارزش نوع‌دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست و آگاهی زیست‌محیطی گردشگران داخلی و خارجی اثر مستقیم دارد.

فرضیه ۲: ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست و آگاهی زیست‌محیطی گردشگران داخلی و خارجی اثر مستقیم دارد.

فرضیه ۳: نگرش جهانی بر آگاهی زیست‌محیطی و انتساب مسئولیت گردشگران داخلی و خارجی اثر مستقیم دارد.

فرضیه ۴: دلبستگی مکانی بر رفتارهای حافظ محیط زیست و آگاهی زیست‌محیطی گردشگران داخلی و خارجی اثر مستقیم دارد.

فرضیه ۵: آگاهی زیست‌محیطی بر انتساب مسئولیت، هنجارهای شخصی و رفتارهای حافظ محیط زیست گردشگران داخلی و خارجی اثر مستقیم دارد.

فرضیه ۶: انتساب مسئولیت بر هنجارهای شخصی گردشگران داخلی و خارجی اثر مستقیم دارد.

فرضیه ۷: هنجارهای شخصی بر رفتارهای حافظ محیط زیست گردشگران داخلی و خارجی اثر مستقیم دارد.

فرضیه ۸: ارزش‌های نوع‌دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست از طریق آگاهی زیست‌محیطی، انتساب مسئولیت و هنجارهای شخصی در گردشگران داخلی و خارجی اثر غیرمستقیم دارد.

2. New Ecological Paradigm

3. Norm Activation Theory

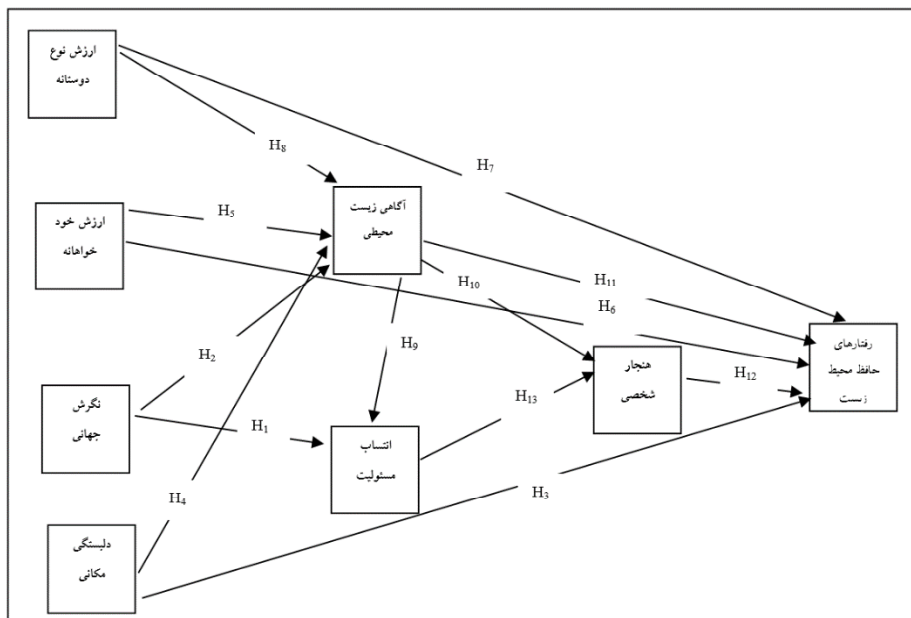
فرضیه ۹: ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست از طریق آگاهی زیست-محیطی، انتساب مسئولیت و هنجارهای شخصی در گردشگران داخلی و خارجی اثر غیرمستقیم دارد.

فرضیه ۱۰: نگرش جهانی بر رفتارهای حافظ محیط زیست از طریق آگاهی زیست-محیطی، انتساب مسئولیت و هنجارهای شخصی در گردشگران داخلی و خارجی اثر غیرمستقیم دارد.

فرضیه ۱۱: دلبستگی مکانی بر رفتارهای حافظ محیط زیست از طریق آگاهی زیست-محیطی، انتساب مسئولیت و هنجارهای شخصی در گردشگران داخلی و خارجی اثر غیرمستقیم دارد.

فرضیه ۱۲: آگاهی زیست-محیطی بر رفتارهای حافظ محیط زیست از طریق انتساب مسئولیت و هنجارهای شخصی در گردشگران داخلی و خارجی اثر غیرمستقیم دارد.

فرضیه ۱۳: آگاهی زیست-محیطی بر رفتارهای حافظ محیط زیست از طریق انتساب مسئولیت و هنجارهای شخصی در گردشگران داخلی و خارجی اثر غیرمستقیم دارد.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش^۱

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، «کاربردی» و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، «توصیفی-پیمایشی» است. جامعه آماری این تحقیق را ۹۰۰ هزار نفر از گردشگران داخلی و خارجی که در زمان تحقیق از سایت‌های گردشگری استان فارس بازدید به عمل آورده‌اند، تشکیل می‌دهد که این تعداد بر اساس اعلام سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان فارس در نظر گرفته شده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران^۲ و از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، برابر ۲۶۰ نفر انتخاب شد.

۱. تمامی نمودارها و جدول‌های مورد استفاده در مقاله از تجزیه و تحلیل‌های آماری مربوط به داده‌های به دست آمده (یافته‌های تحقیق) در پژوهش حاصل شده است.

1. Cochran formula

$$n = \frac{NZ^2p.q}{d^2(N-1) + Z^2p.q} \quad n = \frac{900000 \times (1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{(0/06)^2(900000 - 1) + (1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5} = 260$$

فرمول ۱. فرمول کوکرن

برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از جامعه آماری و نمونه مورد بررسی از پرسش‌نامه بسته پاسخ استفاده شده است که مقطع زمانی پژوهش سه ماه اول سال ۱۳۹۵ بوده است. در این پرسش‌نامه جهت بررسی و سنجش شش سازه ارزش‌های نوع‌دوستانه (تأکید بر اهمیت محیط زیست و درستی استفاده از آن توسط اشخاص) و خودخواهانه (محافظت از ظاهر محیط زیست توسط گردشگران به شرطی که به نفع آنها باشد و مخالفت با آن اگر برایشان هزینه‌های شخصی در بر داشته باشد)، نگرش جهانی زیست‌محیطی (مجموعه نسبتاً پایداری از احساسات، باورها و آمادگی‌های رفتاری اشخاص و اندیشه گروه‌ها نسبت به محیط زیست)، آگاهی از عواقب فاجعه (علم و آگاهی فرد نسبت به محیط زیست)، وابستگی مکانی (ارتباط عاطفی مثبت فرد به یک مکان مشخص) و انتساب مسئولیت (درک تأثیر رفتار بر محیط و رعایت هنجارها در مکان‌های گردشگری توسط گردشگران) و رفتارهای حافظ محیط زیست (رفتارهایی که نسبت به دغدغه‌های زیست‌محیطی حساس و پاسخگو باشند) از شش مقیاس استفاده شده است و سؤالات از نوع بسته می‌باشد. این مقیاس اندازه‌گیری اکتباسی از پنج پرسش‌نامه ارزش‌های نوع‌دوستانه و خودخواهانه استرن^۱ (۲۰۰۰) و داییتز^۲ (۱۹۹۴)، نگرش جهانی زیست‌محیطی داییتز و همکاران (۱۹۹۸)، دلبستگی مکانی هالپنی^۳ (۲۰۱۰) و واسک و کوربین^۴ (۲۰۰۱)، انتساب

-
1. Stern
 2. Dietz
 3. Halpenny
 4. Vaske & Kobrin

مسئولیت و هنجارهای شخصی ژانگ و چنگ^۱ (۲۰۱۴) و رفتارهای حافظ محیط زیست چوی و مورای^۲ (۲۰۱۰)، کارپ^۳ (۱۹۹۶) چوالتز^۴ و همکاران (۲۰۰۵) و استرن (۲۰۰۰) می باشد.

با توجه به استاندارد بودن پرسش نامه ها و از آنجا که بین متغیرهای مورد استفاده در تحقیق حاضر همبستگی نسبتاً خوبی وجود دارد و روایی سازه این پرسش نامه قبلاً توسط پژوهشگران مختلف به طور مکرر تأیید شده است، جهت تعیین روایی ابزار اندازه گیری و این که ابزار مورد استفاده تا به حد ویژگی های مورد نظر در تحقیق حاضر (متغیرهای موجود در مدل) را می سنجد، از روایی محتوایی استفاده می کنیم. از آنجا که پرسش نامه مورد استفاده در این تحقیق توسط محققان مختلف به طور مکرر مورد استفاده قرار گرفته است و طبق قضاوت اساتید مشاور و راهنما، سؤالات تشکیل دهنده ابزار، دقیقاً متغیرهای مورد نظر در تحقیق را اندازه گیری می کند، می توان با اطمینان خاطر نسبتاً بالایی روایی محتوایی ابزار اندازه گیری را مورد تأیید قرار داد. برای تعیین پایایی ابزار اندازه گیری از روش آلفای کرونباخ استفاده شده که نتایج حاصل از آن در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. مقدار آلفای کرونباخ به دست آمده متغیرها

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ
۱. ارزش های نوع دوستانه	۰/۸۲
۲. ارزش های خودخواهانه	۰/۷۷
۳. نگرش جهانی زیست محیطی	۰/۷۳
۴. دلبستگی مکانی	۰/۷۹
۵. آگاهی زیست محیطی	۰/۸۰
۶. انتساب مسئولیت	۰/۷۷
۷. هنجارهای شخصی	۰/۸۴
۸. رفتارهای حافظ محیط زیست	۰/۸۶

1. Zhang & Chen
2. Choie&Murray
3. Karp
4. Chualtz

همان طور که از نتایج ذکر شده در جدول فوق بر می آید با توجه به مقدار آلفای کرونباخ^۱ به دست آمده در پژوهش حاضر، می توان گفت که ابزار اندازه گیری از پایایی نسبتاً خوبی برخوردار است.

برای تجزیه و تحلیل داده ها از آزمون آماری تحلیل مسیر (به وسیله نرم افزار لیزرل^۲ نسخه ۸/۷ و برای تعیین ضریب آلفای کرونباخ از نرم افزار اس پی اس^۳ نسخه ۲۲) استفاده شد.

تجزیه و تحلیل

از تعداد ۲۶۰ نمونه مورد بررسی در این پژوهش ۱۴۵ نفر گردشگر داخلی بوده که ۱۰۲ نفر زن و ۴۳ نفر مرد بودند، میانگین سنی این افراد برابر با ۳۴ سال بود و ۱۱۵ نفر گردشگر خارجی که تعداد ۷۳ نفر از آن ها زن و ۴۲ نفر مرد بودند، میانگین سنی این افراد برابر با ۵۲ سال بوده است.

در جدول ۲ شاخص های آمار توصیفی برای نمونه مورد بررسی ($n=260$) شامل میانگین، انحراف استاندارد، کجی و کشیدگی مورد نظر آورده شده است.

جدول ۲. شاخص های آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

گردشگران خارجی					گردشگران داخلی					شاخص
دامنه تغییرات	کشیدگی	کجی	انحراف استاندارد	میانگین	دامنه تغییرات	کشیدگی	کجی	انحراف استاندارد	میانگین	متغیر
۷	۰/۹۲	۰/۸۱	۴/۵۰	۱۴/۴۵	۹	۰/۵۳	۱/۲۴	۳/۳۶	۱۲/۵۲	ارزش های نوع دوستانه
۵	-۰/۳۲	-۰/۱۳	۳/۴۲	۱۰/۸۶	۷	-۰/۶۰	-۰/۲۲	۳/۴۷	۹/۸۴	ارزش های خودخواهانه

1. Cronbach's alpha
1. Linear structural relations(LISREL)
2. Statistical package for social science(SPSS)

۱۱	۱/۲۹	-۰/۶۵	۶/۴۷	۲۲/۳۳	۱۳	-۰/۹۴	-۰/۴۴	۷/۲۳	۲۴/۶۶	نگرش جهانی زیست محیطی
۸	-۰/۴۸	-۰/۰۷	۴/۵۰	۱۳/۹۴	۱۰	۱/۱۹	-۰/۵۲	۴/۰۵	۱۳/۲۱	دلبستگی مکانی
۷	-۰/۱۷	-۰/۱۵۶	۲/۶۰	۸/۰۳	۹	-۰/۴۲	-۰/۷۳	۲/۶۷	۷/۱۴	آگاهی زیست محیطی
۱۰	۱/۰۳	-۰/۲۸	۲/۷۶	۴/۵۳	۱۱	-۰/۴۸	-۱/۰۹	۳/۹۶	۴/۳۹	انتساب مسئولیت
۷	-۰/۱۱	-۰/۴۱	۵/۸۹	۱۵/۵۴	۸	-۰/۱۵	-۰/۲۲	۶/۲۸	۱۳/۳۲	هنجارهای شخصی
۸	-۰/۷۰	-۰/۱۳	۴/۷۸	۱۴/۲۵	۱۱	-۰/۹۴	-۰/۴۴	۴/۱۶	۱۵/۷۵	رفتارهای حافظ محیط زیست

همان طور که در جدول ۲ مشاهده می شود بالاترین مقدار میانگین در میان متغیرهای این پژوهش در گردشگران داخلی و خارجی مربوط به نگرش جهانی زیست محیطی و پایین ترین مقدار میانگین به دست آمده نیز مربوط به انتساب مسئولیت است. همچنین با توجه به مقادیر به دست آمده کجی و کشیدگی برای متغیرهای پژوهش در هر دو گروه که بین ۲- و ۲+ قرار دارد، توزیع تمامی متغیرها نرمال است؛ برای بررسی نرمال بودن متغیرها در این پژوهش از آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف^۱ استفاده شده است که نتایج به دست آمده حاکی از نرمال بودن توزیع داده ها بود. بنابراین می توان جهت تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش از روش

1. Kolmogorov-Smirnov test

تحلیل مسیر استفاده کرد. جدول شماره ۳ ضرایب اثر مستقیم متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۳. برآورد ضرایب اثر مستقیم متغیرهای پژوهش (گردشگران داخلی و خارجی)

مقدار t برای مقایسه پارامترها	گردشگران خارجی		گردشگران داخلی		برآوردها متغیرها
	T	پارامتر استاندارد شده	T	پارامتر استاندارد شده	
					اثر مستقیم ارزش های نوع دوستانه بر:
۰/۸۸	۴/۲۵	۰/۳۳**	۳/۶۷	۰/۲۸**	آگاهی زیست محیطی
۲/۲۶	۴/۴۱	۰/۳۵**	۲/۶۶	۰/۲۳**	رفتارهای حافظ محیط زیست
					اثر مستقیم ارزش های خودخواهانه بر:
۳/۱۱	۲/۷۰	-۰/۲۳**	۱/۰۸	۰/۱۱	آگاهی زیست محیطی
۰/۷۵	-۳/۸۹	-۰/۳۰**	۳/۱۵	-۰/۲۶**	رفتارهای حافظ محیط زیست
					اثر مستقیم نگرش جهانی زیست محیطی بر:
۱/۳۹	۲/۷۲	۰/۲۲**	۳/۹۶	۰/۳۱**	آگاهی زیست محیطی
۱/۸۷	۲/۸۳	۰/۲۴**	۲/۱۳	۰/۱۵*	انتساب مسئولیت
					اثر مستقیم دلبستگی مکانی بر:
۰/۴۱	۲/۶۸	۰/۲۱**	۲/۵۵	۰/۱۸*	آگاهی زیست محیطی
۲/۰۳	۲/۴۸	۰/۱۷*	۳/۷۴	۰/۲۸**	رفتارهای حافظ محیط زیست
					اثر مستقیم آگاهی زیست محیطی بر:
۲/۱۴	۳/۸۱	۰/۲۹**	۲/۲۰	۰/۱۶*	انتساب مسئولیت
۰/۹۸	۳/۴۹	۰/۲۷**	۲/۶۱	۰/۲۰**	هنجارهای شخصی
۱/۹۰	۳/۹۸	۰/۳۲**	۲/۷۴	۰/۲۳**	رفتارهای حافظ محیط زیست
					اثر مستقیم انتساب مسئولیت بر:
۰/۶۴	۳/۸۴	۰/۲۹**	۲/۷۷	۰/۲۲**	هنجارهای شخصی
					اثر مستقیم هنجارهای شخصی بر:
۱/۹۹	۵/۲۶	۰/۴۲**	۳/۹۶	۰/۳۱**	رفتارهای حافظ محیط زیست

* P < ۰/۰۵ ** P < ۰/۰۱

بر اساس نتایج گزارش شده در جدول ۳، اثر مستقیم ارزش نوع دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست و آگاهی زیست محیطی در گردشگران داخلی و خارجی تأیید می‌شود. همچنین اثر مستقیم ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی و

خارجی معنی دار است. به علاوه اثر مستقیم ارزش خودخواهانه بر آگاهی زیست محیطی در گردشگران خارجی معنی دار است ولی اثر مستقیم ارزش خودخواهانه بر آگاهی زیست محیطی در گردشگران داخلی تأیید نمی شود.

بر اساس نتایج گزارش شده، اثر مستقیم نگرش جهانی بر آگاهی زیست محیطی و انتساب مسئولیت در گردشگران داخلی و خارجی معنی دار است. همچنین اثر مستقیم دلبستگی مکانی بر رفتارهای حافظ محیط زیست و آگاهی زیست محیطی در گردشگران داخلی و خارجی تأیید می شود.

اثر مستقیم آگاهی زیست محیطی بر انتساب مسئولیت، هنجارهای شخصی و رفتارهای حافظ محیط زیست گردشگران داخلی و خارجی نیز تأیید می شود. همچنین اثر مستقیم انتساب مسئولیت بر هنجارهای شخصی در گردشگران داخلی و خارجی معنی دار است. اثر مستقیم هنجارهای شخصی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی و خارجی نیز معنی دار است.

جدول ۴. برآورد ضرایب اثر کل متغیرهای پژوهش (گردشگران داخلی و خارجی)

گردشگران خارجی		گردشگران داخلی		برآوردها
T	پارامتر استاندارد شده	T	پارامتر استاندارد شده	متغیرها
				اثر کل ارزش نوع دوستانه بر:
۷/۰۳	-۰/۴۵**	۵/۲۴	-۰/۳۵**	رفتارهای حافظ محیط زیست
				اثر کل ارزش خودخواهانه بر:
۲/۹۱	-۰/۲۱**	-۲/۸۶	-۰/۲۰**	رفتارهای حافظ محیط زیست
				اثر کل نگرش جهانی بر:
۳/۲۴	-۰/۲۵**	۲/۶۷	۰/۱۸**	انتساب مسئولیت
				اثر کل دلبستگی مکانی بر:
۲/۷۷	-۰/۱۹**	۴/۴۵	-۰/۲۹**	رفتارهای حافظ محیط زیست
				اثر کل آگاهی زیست محیطی
				بر:
۷/۲۱	-۰/۴۵**	۵/۸۳	-۰/۳۷**	رفتارهای حافظ محیط زیست

* $P < 0.05$ ** $P < 0.01$

در ادامه به بحث پیرامون اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرها پرداخته می‌شود.

بر اساس نتایج گزارش شده در جدول ۴، می‌بینیم که اثر کل ارزش نوع‌دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی بیشتر از گردشگران داخلی است. این در حالی است که اثر کل ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی اندکی بیشتر از گردشگران داخلی است.

همچنین اثر کل نگرش جهانی بر انتساب مسئولیت در گردشگران خارجی بیشتر از گردشگران داخلی است. اثر کل دلبستگی مکانی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی نیز بیشتر از گردشگران خارجی است.

همچنین اثر کل آگاهی زیست‌محیطی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی بیشتر از گردشگران داخلی است.

در ادامه جدول ۵ مربوط به واریانس تبیین شده متغیرها در مدل مورد نظر پژوهش حاضر در هر دو گروه گردشگران داخلی و خارجی ارائه شده است.

جدول ۵. واریانس تبیین شده متغیرهای پژوهش

متغیر	گردشگران داخلی	گردشگران خارجی
آگاهی زیست‌محیطی	۰/۲۳	۰/۲۰
انتساب مسئولیت	۰/۱۹	۰/۱۴
هنجارهای شخصی	۰/۳۹	۰/۲۵
رفتارهای حافظ محیط زیست	۰/۳۶	۰/۳۲

همان طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، بیش‌ترین و کم‌ترین میزان واریانس تبیین شده متغیرهای پژوهش در گردشگران داخلی مربوط به رفتارهای حافظ محیط زیست و انتساب مسئولیت به ترتیب برابر با ۰/۳۶ و ۰/۱۹ است. در گردشگران خارجی نیز بیش‌ترین و کم‌ترین میزان واریانس تبیین شده مربوط به رفتارهای حافظ محیط زیست و انتساب مسئولیت است که به ترتیب برابر با ۰/۳۲ و ۰/۱۴ می‌باشد.

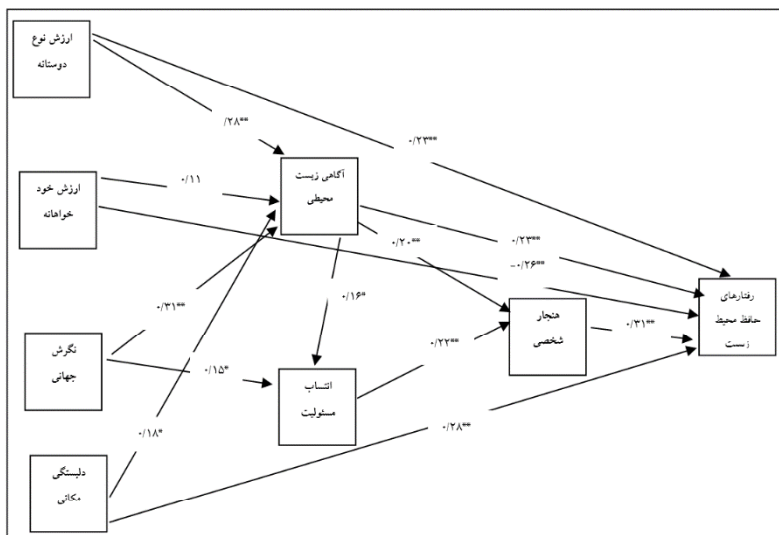
جهت بررسی برازندگی مدل از شاخص‌های برازندگی استفاده شده است. به‌طور کلی از میان مشخصه‌های برازندگی متنوعی که وجود دارد، در این پژوهش شاخص‌های برازش χ^2/df ، CFI^2 ، GFI^3 و $AGFI^4$ گزارش می‌شود. در جدول ۶ مشخصه‌های برازندگی مدل ارائه شده است.

جدول ۶: مشخصه‌های نکویی برازندگی مدل پیش‌بینی رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی و خارجی

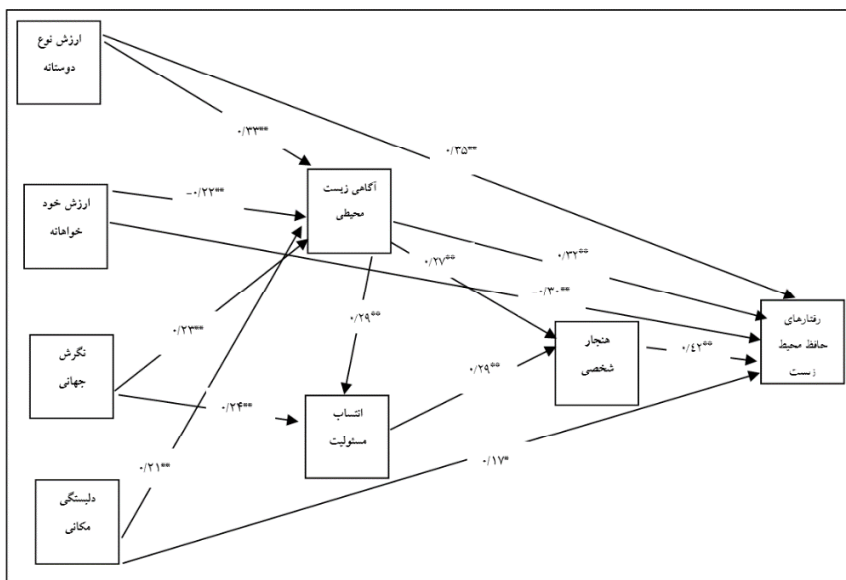
مشخصه	برآورد گردشگران داخلی	برآورد گردشگران خارجی
نسبت مجذور کای به درجه آزادی (χ^2/df)	۱/۵۳	۱/۴۳
شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)	۰/۹۷	۰/۹۳
شاخص نکویی برازش (GFI)	۰/۹۵	۰/۹۳
شاخص تعدیل شده نکویی برازش (AGFI)	۰/۹۴	۰/۹۲
جذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA)	۰/۰۵۹	۰/۰۶۵

با توجه به مشخصه‌های نکویی برازش که در جدول ۶ گزارش شده است، برازش مدل پیش‌بینی رفتارهای حافظ محیط زیست در دو گروه گردشگران داخلی و خارجی در سطح نسبتاً خوبی می‌باشد. در ادامه، نمودارهای مسیر مدل برازش شده همراه با پارامترهای برآورد شده (مقادیر استاندارد) برای گردشگران داخلی و خارجی به صورت جداگانه ارائه شده است.

1. Root Mean Square Error of Approximation
2. Comparative Fit Index
3. Goodness of Fit Index
4. Adjusted Goodness of Fit Index

شکل ۲. نمودار تحلیل مسیر پیش‌بینی رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی

شکل ۳. نمودار تحلیل مسیر پیش‌بینی رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش نشان داد که اثر مستقیم ارزش نوع دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست و آگاهی زیست محیطی گردشگران داخلی و خارجی مثبت و معنی دار است. همچنین اثر مستقیم ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی تأیید می شود و اثر مستقیم ارزش خودخواهانه بر آگاهی زیست محیطی گردشگران داخلی تأیید نمی شود. علاوه بر آن اثر مستقیم ارزش خودخواهانه در رفتارهای حافظ محیط زیست و آگاهی زیست محیطی گردشگران خارجی، مثبت و معنی دار است. این یافته ها با نتایج تحقیقات لی و همکاران (۲۰۱۳:۲۹۱) و هالپنی (۲۰۱۰:۴۱۱) هم خوانی دارد.

بر این اساس چنین استدلال می گردد که امروزه رفتار دوستانه با طبیعت به عنوان راهکاری برای گردشگری پایدار مورد توجه است و به این وسیله بین توسعه گردشگری و حفاظت از محیط زیست تعادل برقرار می شود. این در حالی است که گردشگران دارای ارزش خودخواهانه، به استفاده از محیط زیست فقط برای خود اهمیت می دهند و نسبت به تخریب مناطق گردشگری و از بین بردن منابع طبیعی آن دغدغه و مشکلی ندارند. نداشتن آگاهی از محیط زیست در این زمینه نقش بسیار پررنگی دارد و این عدم آگاهی منجر به رفتارهای غیردوستانه نسبت به محیط زیست اطراف خود خواهد شد. هنگامی که مردم درک مثبتی از حفاظت و مزایای گردشگری داشته باشند استفاده پایدار از محیط زیست افزایش می یابد. از طرفی گردشگری سبز گردشگری است که به محیط زیست زیان نرساند و زیان های زیست محیطی کمتری ایجاد نماید. گردشگری سبز نوعی از گردشگری و راهی برای رسیدن به توسعه پایدار است. محیط ها و سایت های گردشگری همواره در معرض آسیب گردشگران هستند و ممکن است رفتارها و فعالیت های تفریحی نامناسب گردشگران تأثیر مستقیم و غیرمستقیم منفی بر گردشگری سبز داشته باشد. در نتیجه کاهش این تأثیرات بر محیط زیست از اولویت ها و دغدغه های اصلی گردشگری سبز به شمار می آید.

بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، اثر مستقیم دلبستگی مکانی بر رفتارهای حافظ محیط زیست و بر آگاهی زیست محیطی گردشگران داخلی و خارجی تأیید می‌گردد. همچنین اثر مستقیم آگاهی زیست محیطی بر انتساب مسئولیت، هنجارهای شخصی و رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی و خارجی مثبت و معنی‌دار است. بر این اساس تجزیه و تحلیل‌های آماری این پژوهش نشان می‌دهد که کیفیت محیط زیست و کنترل موثر مسائل زیست محیطی کاملاً به الگوهای رفتاری انسان‌ها وابسته است؛ مشکلات زیست محیطی متنوعی که امروزه با آن‌ها مواجه هستیم، ریشه در افکار بشری دارند. بر این اساس رفتار مسئولانه زیست محیطی که ناشی از نگرش‌های مسئولانه در قبال محیط زیست می‌باشد، یکی از عناصر کلیدی در فرایند توسعه پایدار در جوامع مدرن و در حال توسعه است. به عبارتی، دلبستگی افراد به مکان‌های مهم اطراف‌شان زمانی که با نگرش مثبت و مسئولانه آنان به محیط زیستی که با آن ارتباط دارند، همراه باشد، به طور موثرتری منجر به رفتار مسئولانه زیست محیطی در آنان می‌گردد. این نتایج هم‌سو با نتایج تحقیقات چنج و دیگران (۲۰۱۲:۳۲)، برهم و دیگران (۲۰۰۶:۱۴۳) و هالپنی (۲۰۱۰:۴۱۱) است.

همچنین نتایج پژوهش حاضر نشان داد که اثر مستقیم آگاهی زیست محیطی بر انتساب مسئولیت و هنجارهای شخصی و رفتارهای حافظ محیط زیست، مثبت و معنی‌دار است. نتایج به‌دست‌آمده در پژوهش حاضر هم‌سو با نتایج تحقیقات جانگ و همکاران (۲۰۱۱:۸۰۶) و حقیقی و خلیل (۲۰۱۳:۸۶) می‌باشد. مسئولیت‌پذیری را می‌توان رفتاری تعریف نمود که نتیجه فرصت و تمایل برای انجام کاری است و تمایل در واقع محصول دانش و نگرش مثبت نسبت به موضوع است. اگرچه فراهم آوردن دانش در مورد مسائل زیست محیطی امری کاربر و تحقق‌پذیر می‌باشد اما تغییر نگرشی که منجر به عمل به رفتارهای حمایت‌کننده زیست محیطی گردد، بسیار زمان‌بر و مشکل می‌نماید. یکی دیگر از جدی‌ترین چالش‌ها برای تغییر نگرش و رفتار افراد در رابطه با محیط زیست، تغییر این تصور غیرمنطقی است که نقش افراد در مشکلات زیست محیطی بسیار کم‌رنگ و ناچیز

است. عدم درک مردم از نقشی که به عنوان عامل تأثیرگذار در تخریب محیط زیست دارند، آنان را به ثبات در تغییر رفتار به ویژه رفتارهایی که از نظر آنها محدود کننده هستند سوق می‌دهد. گردشگری که آگاهی زیست محیطی ندارد نمی‌تواند در مورد مسائل زیست محیطی احساس مسئولیت نماید و یا از وظایف خود مطلع شود.

اثر مستقیم هنجارهای شخصی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی و خارجی نیز مثبت و معنی دار است. هنجارهای درونی استانداردهایی برای رفتار هستند که خود، خویشتن را تقویت می‌کنند. هنجارهای شخصی در واقع به مفهوم احساس درونی است که از نظر اخلاقی فرد را به اقدامی وامی‌دارد و رفتارهایی را برمی‌انگیزاند که با ارزش‌های وی سازگار باشند. گردشگرانی که دارای هنجارهای زیست محیطی هستند خود به خود وارد اقداماتی می‌شوند و رفتارهایی را برمی‌انگیزانند که سازگار با ارزش‌های آنها باشد و در رفتارهایی شرکت می‌کنند که به آن اعتقاد دارند. این نتایج با نتایج تحقیقات چپو و دیگران (۲۰۱۴:۳۲۴)، (هالپنی، ۲۰۱۰:۴۱۱) و ادهمی و اکبرزاده (۱۳۹۰:۳۷) هم‌سو است.

به طور کلی یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که رفتارهای حافظ محیط زیست در بین گردشگران داخلی نسبت به گردشگران خارجی بیشتر بوده است. اعتقاد بر این است که مکان‌ها همچنان مانند گذشته حداقل در ساخت ابعاد کالبدی و نمادین هویت انسان‌ها نقش زیادی دارند و بنابراین دلبستگی به مکان در انسان‌ها به عنوان عاملی با اهمیت در شکل‌دهی به نگرش‌ها و عملکرد افراد تأثیر دارد و همچنین به طور خاص، دلبستگی انسان به محیط زیست طبیعی، رفتارهای زیست محیطی را به نگرش‌های مسئولانه زیست محیطی نزدیک‌تر می‌کند.

منابع

- ادهمی، عبدالرضا؛ اکبرزاده، الهام. (۱۳۹۰). «بررسی عوامل فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط زیست شهر تهران و مطالعه موردی مناطق ۵ و ۱۸ تهران». *جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*. سال ۱. شماره ۱. صص ۶۲-۳۷.

- اکبری، حسین. (۱۳۹۱). «نقش زنان در توسعه پایدار محیط زیست». زن در توسعه و سیاست. دوره ۱۰. شماره ۴. صص ۵۶-۳۷.
- حسن زاده، فریبا. (۱۳۹۴). «گردشگری سبز، محیط زیست و توسعه پایدار». فضای گردشگری. سال ۴. شماره ۱۴. صص ۴۷-۳۹.
- حقیقتیان، منصور؛ پورافکاری، نصرالله؛ جعفری نیا، غلامرضا. (۱۳۹۱). «تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست محیطی بر توسعه اجتماعی مورد مطالعه کارکنان پارس جنوبی (عسلویه)». مطالعات توسعه اجتماعی/ایران. سال ۵. شماره ۱. صص ۱۵۲-۱۳۵.
- حقیقی، محمد؛ خلیل، مریم. (۱۳۹۰). «بررسی جایگاه بازاریابی سبز در رفتار خرید مصرف کنندگان». مدیریت فرهنگ سازمانی. دوره ۹. شماره ۲. صص ۱۰۲-۸۳.
- علیقلی زاده فیروزجایی، ناصر؛ رمضان زاد سبویی، مهدی؛ اسمعیلی، مجید. (۱۳۹۴). «سنجش رفتارهای زیست محیطی گردشگران در مقصدهای کویری و بیابانی، مطالعه موردی نواحی روستایی شهرستان خور و بیابانک». پژوهش های روستایی. دوره ۶. شماره ۲. صص ۲۷۴-۲۵۳.
- فیروزجاییان، علی اصغر؛ غلامرضازاده، فاطمه. (۱۳۹۴). «شرایط محیطی اثر گذار بر زیاده پراکنی در استان مازندران با تأکید بر شرایط محیطی تسهیل کننده آن». مطالعات مدیریت گردشگری. سال ۱۰. شماره ۲۹. صص ۱۴۴-۱۲۳.
- نخعی، آرزو؛ خیری، بهرام. (۱۳۹۱). «بررسی تاثیر عوامل منتخب بر قصد خرید محصولات سبز». مدیریت بازاریابی. شماره ۱۵. دوره ۷. صص ۱۳۰-۱۰۵.

Birdir, S., Unal, O., Birdir, K., & Williams, A. T. (2013). Willingness to pay as an economic instrument for coastal tourism management: Cases from Mersin, Turkey. *Tourism Management*, 36, 279-283

Brehm, J. M.; Eisenhauer, B. W. & Krannich, R. S. 2006. Community attachments as predictors of local environmental concern: The case for multiple dimensions of attachment. *American Behavioral Scientist*, 50(2): 142-165.

Buckley, R. (2011). Tourism and Environment. In A. Gadgil, & D.M. Liverman (Eds.), *Annual Review of Environment and Resources*, 397-416.

Burgin, S. & Hardiman, N. (2011). The direct physical, chemical and biotic impacts on Australian coastal waters due to recreational boating, *Biodiversity and Conservation*, 20(4): 683-701.

- Cheng, J. C. H., & Monroe, M. C. (2012). Connection to Nature : Children's Affective Attitude Toward Nature, Environment and Behavior, 44(1): 31-49
- Chiu, Y.-T. H., Lee, W.-I., & Chen, T.-H. (2014). Environmentally responsible behavior in ecotourism: Antecedents and implications, *Tourism Management*, 40, 321-329
- Griscom, H.P. & Ashton, M.S. (2011). Restoration of dry tropical forests in Central America: a review of pattern and process, *Forest Ecology and Management*, 261(10): 1564-1579.
- Halpenny, E. A. (2010). Pro-environmental behaviours and park visitors: The effect of place attachment, *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 409-421.
- Imran, S. Alam. KH, Beaumont.N.,(2014). Environmental orientations and environmental behaviour: Perceptions of protected area tourism stakeholders, *Tourism Management*, 40, 290-299.
- Jang, Y., Kim, W., Bonn, M.(2011). Generation Y consumer s selection attributes and behavioural intentions concerning green restuarants, *Int. J. Hosp. Manag*, 30 (4), 803-811.
- Kafyri, A., Hovardas, T., Poirazidis, K.(2012). Determinants of Visitor Pro-Environmental Intentions on Two Small Greek Islands: Is Ecotourism Possible at Coastal Protected Areas? *Environmental Management*, 50, [1](#), 64-76
- Lee, T. H., Jan, F.-H., & Yang, C.-C. (2013). Conceptualizing and measuring environmentally responsible behaviors from the perspective of community-based tourists, *Tourism Management*, 36, 454-468.
- Lee, W.S., Graefe, A.R. & Hwang, D.(2013). Willingness to Pay for an Ecological Park Experience, *Asia Pacific, Journal of Tourism Research*, 18(3), 288-302.
- Papadopoulos, I., Karagouni, G., Trigkas, M. Platogianni, E. (2010). Green marketing: The case of Greece in certified and sustainably managed timber products, *EuroMed Journal of Business*, 5, 2, 166-190
- Quintal, V.A., Julie Anne Lee, J.A., Soutar, G.N.(2010). Risk, uncertainty and the theory of planned behavior: A tourism example, *Tourism management*. 31(6):797-805.
- Stubelj Ars.M.(2014). Decision Support in the Implention of Sustainable Development in Protected Areas Regarding Environmental Education and Ecotourism, University of Nova Gorica Graduate School.
- Walker, G. J., & Chapman, R.(2003). Thinking like a park: The effects of sense of place, perspective-taking, and empathy on pro-environment intentions, *Journal of Park and Recreation Administration*, 21(4): 71-86.
- Wang, P.-W., & Jia, J.-B. (2012). Tourists' willingness to pay for biodiversity conservation and environment protection, Dalai Lake protected area:

دوفصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری، سال پنجم، شماره دهم، پاییز و زمستان ۱۳۹۶ ۱۲۵

Implications for entrance fee and sustainable management, *Ocean & Coastal Management*, 62, 24-33.